

Преюдициално запитване до Съда на ЕС

Преюдициален въпрос

„Допуска ли Регламент (ЕО) 2201/2003 г. разглеждането на дела, свързани с родителска отговорност, без да са налице предпоставките по чл. 8 и чл. 12 от Регламента от съд на държава членка, който е компетентен да разгледа дело за развод по силата на чл. 3 от Регламента, когато националното право на съответната държава членка го задължава служебно да се произнесе по упражняването на родителските права, мерките на лични отношения, издръжката и ползването на семейното жилище заедно с иска за развод?“.

I. Запитваща юрисдикция

Върховен касационен съд на Република България, Гражданска колегия, четвърто гражданско отделение

Адрес: гр. София, п.к. 1000, бул. „Витоша“ № 2

Факс: +35929884824

Е-мейл: registry@vks.bg

II. Страни в главното производство и техните представители

II.1. Ищец: А. С. Е. – Ф., Е. [ЕГН], Република България, [населено място], [улица]. Процесуален представител: адвокат А. Н. Г., Република България, [населено място], [улица] тел. ...; Процесуалният представител е посочен от страната като съдебен адресат, комуто да се връчват всички призовки и съобщения в производството.

II.2. Ответник: Р. А. Ф., Е. [ЕГН], Е.-а.-П., [улица], Република Франция. Процесуален представител: адвокат П. Д. Б., [населено място], [улица], тел. ... Процесуалният представител е посочен от страната като съдебен адресат, комуто да се връчват всички призовки и съобщения в производството.

III. Предмет на главното производство и относими факти

III.1. Предявен е иск за развод без произнасяне по въпроса за вината за дълбокото и непоправимо разстройство на брака. С него са съединени претенции за предоставяне на майката на правото да упражнява родителските права по отношение на роденото от брака дете М. Р. Ф. ([дата на раждане]); за определяне на мерки за лични отношения между детето и бащата; за заплащане на издръжка от бащата на детето в размер 200 лв. месечно; за промяна във фамилното име на съпругата.

В отговора срещу исковата молба ответникът Р. Ф. изрично оспорва компетентността на българския съд да разгледа делото и прави искане за прекратяване на производството. Евентуално, ако възражението му не бъде уважено, прави искане за прекратяване на брака по вина на ищцата; за предоставяне нему на родителските права по отношение на детето М., за определяне на мерки за лични отношения между детето и майката; за осъждане на майката да заплаща месечна издръжка на детето в размер 200 лв.

III.2. Страните по делото са български граждани с обичайно местопребиваване на територията на Република Франция, сключили са брак на 16.06.2007 г. в Република България. След сключването на брака заминават за Република Франция, където се установяват да живеят и където на 14.11.2008 г. се ражда детето им М.. Обитавали са наето жилище до месец август 2013 година, когато отношенията между тях станали нетърпими и последвала раздяла на съпрузите. Детето останало с майката, като по нейните твърдения след раздялата бащата не е търсил личен контакт с него. По твърдения на бащата, съпругата му не позволява осъществяване на срещи между него и детето. Понастоящем страните са разделени и живеят в различни населени места в Република Франция. Ищцата е предявила иска, по който е образувано настоящето производство, пред районния съд в [населено място], България.

По отвода на ответника за международна некомпетентност на българския съд, Пловдивски районен съд е приел, че след като е компетентен по иска за развод съгласно чл. 3 пар. 1 б. Б от Регламент (ЕО) 2201/ 2003 г., той се явява компетентен да реши и въпросите, свързани с родителската отговорност, независимо че обичайното местопребиваване на детето е в Република Франция. Съдът се позовал на националното право, според което при иск за развод, когато от брака има ненавършили пълнолетие деца, произнасянето по въпросите за родителските права, мерките на лични отношения и издръжката, е негово безусловно служебно задължение. Затова с определение № 4177/ 03.05.2017 г. по гр.д. № 9480/ 2015 г. Пловдивски районен съд отхвърлил искането на ответника за прекратяване на производството по делото.

По жалба на ответника срещу това определение е образувано ч.гр.д. № 1350/ 2017 г. на Пловдивски окръжен съд. С определение № 1617/ 30.06.2017 г. въззивната инстанция потвърдила обжалвания пред нея първоинстанционен акт като посочила, че „не следва да се дава преимущество на обстоятелството, че роденото от брака дете има постоянно местопребиваване в друга държава – членка“. Позовала се и на практика на Върховния касационен съд (определения на ВКС по ч.гр.д. № 647/ 2010 г., III г.о. и по ч.гр.д. № 4035/ 2014 г., IV г.о.), задължителна за нея, в която въпросът е разрешен по същия начин.

По жалба на ответника срещу определение № 1617/30.06.2017 г. по ч.гр.д. № 1350/2017 г. на Пловдивски окръжен съд е образувано настоящето производство пред Върховния касационен съд.

IV. Относими правни норми

IV.1. Национално материално право

Семеен кодекс, обн. ДВ бр.47 от 23.06.2009 г., последно изм. и доп. бр. 74 от 20.09.2016 г.

Развод поради разстройство на брака.

Чл. 49. (1) Всеки от съпрузите може да иска развод, когато бракът е дълбоко и непоправимо разстроен.

(2) Съдът напътва съпрузите към помирение чрез медиация или друг способ за доброволно уреждане на спора.

(3) С решението за допускане на развода съдът се произнася и относно вината за разстройството на брака, ако някой от съпрузите е поискал това.

(4) При всяко положение на делото съпрузите могат да изложат пред съда споразумение относно всички или някои от последиците на развода.

(5) Съдът утвърждава споразумението по ал. 4, след като провери дали са защитени интересите на децата. Съдът може да поиска становище от дирекция „Социално подпомагане“.

Чл. 59. (1) При развод съпрузите по общо съгласие решават въпросите относно отглеждането и възпитанието на ненавършилите пълнолетие деца от брака в техен интерес. Съдът утвърждава споразумението по реда на чл. 49, ал. 5.

(2) Ако не се постигне споразумение по ал. 1, съдът служебно постановява при кого от родителите да живеят децата, на кого от тях се предоставя упражняването на родителските права, определя мерките относно упражняването на тези права, както и режима на личните отношения между децата и родителите и издръжката на децата.

(3) Определянето на режима на личните отношения между родителите и децата включва определяне на период или на дни, в които родителят може да вижда и взема децата, включително през училищните ваканции, официалните празници и личните празници на детето, както и по друго време.

(4) Съдът решава въпросите по ал. 2, след като прецени всички обстоятелства с оглед интересите на децата като: възпитателските качества на родителите, полаганите до момента грижи и отношение към децата, желанието на родителите, привързаността на децата към родителите, пола и възрастта на децата, възможността за помощ от трети лица – близки на родителите, социалното обкръжение и материалните възможности.

(5) Размерът на издръжката трябва да осигури условията на живот на детето, които е имало преди развода, освен ако това би създавало особени затруднения на дължащия издръжка родител.

(6) (Изм. – ДВ, бр. 100 от 2010 г., в сила от 21.12.2010 г.) Съдът изслушва родителите, както и децата при условията на чл. 15 от Закона за закрила на детето, взема становище от дирекция „Социално подпомагане“ и ако е уместно, изслушва и други лица. При данни, че е налице родителско отчуждение, съдът изслушва вещо лице – психолог.

(7) (Изм. и доп. – ДВ, бр. 100 от 2010 г., в сила от 21.12.2010 г.) По изключение, ако интересите на децата налагат това, съдът може да постанови те да живеят при дядо и баба или в семейство на други роднини или близки, с тяхно съгласие. Ако това не е възможно, детето се настанява в приемно семейство, в специализирана институция, посочени от дирекция „Социално подпомагане“ или му се предоставя социална услуга – резидентен тип. Във всички случаи съдът определя подходящ режим на лични отношения между детето и родителите.

(8) При необходимост съдът определя подходящи защитни мерки за осигуряване на изпълнение на решението по ал. 2 и 7 като:

1. осъществяване на личните отношения в присъствието на определено лице;
2. осъществяване на личните отношения на определено място;
3. поемане на разходите за пътуване на детето, а ако е необходимо – и на лицето, което го придружава.

(9) Ако обстоятелствата се изменят, съдът по молба на единия от родителите, по искане на дирекция „Социално подпомагане“ или служебно може да измени

постановените по-рано мерки и да определи нови.

(10) Решението по ал. 2 не препятства предприемането на мерки за закрила на детето по Закона за закрила на детето.

IV.2. Национално процесуално право

Граждански процесуален кодекс, обн. ДВ бр. 59 от 20 Ю. 2007 г., последно изм. бр. 63 от 04.08.2017 г.

Обжалване с частна жалба

Чл. 274 (1) Срещу определенията на съда могат да бъдат подавани частни жалби:

1. когато определението прегражда по-нататъшното развитие на делото, и
2. в случаите, изрично посочени в закона.

(2) (Изм. и доп. – ДВ, бр. 50 от 2015 г.) Когато определенията по ал. 1 са постановени от апелативен съд, те подлежат на обжалване с частна жалба пред Върховния касационен съд, а когато са постановени от окръжен съд като въззивна инстанция – пред съответния апелативен съд. Определенията по ал. 1, постановени от състав на Върховния касационен съд, подлежат на обжалване пред друг състав на същия съд.

(3) Когато са налице предпоставките на чл. 280, ал. 1, на обжалване с частна жалба пред Върховния касационен съд подлежат:

1. определенията на въззивните съдилища, с които се оставят без уважение частни жалби срещу определения, преграждащи по-нататъшното развитие на делото;
2. определения, с които се дава разрешение по същество на други производства или се прегражда тяхното развитие.

(4) (Изм. – ДВ, бр. 100 от 2010 г., в сила от 21.12.2010 г.) Не подлежат на обжалване определенията по дела, решенията по които не подлежат на касационно обжалване.

Приложно поле

Чл. 280 (1) На касационно обжалване пред Върховния касационен съд подлежат въззивните решения, в които съдът се е произнесъл по съществен материалноправен или процесуалноправен въпрос, който е:

1. решен в противоречие с практиката на Върховния касационен съд;
2. решаван противоречиво от съдилищата;
3. от значение за точното прилагане на закона, както и за развитието на правото.

Допускане на касационното обжалване

Чл. 288. Върховният касационен съд се произнася по допускане на касационното обжалване с определение в закрито заседание в състав от трима съдии.

Разглеждане на касационната жалба

Чл. 290. (1) Жалбата се разглежда от тричленен състав на Върховния касационен съд в открито заседание.

(2) Върховният касационен съд проверява правилността на въззивното решение само по посочените в жалбата основания.

Уеднаквяване на практиката

Чл. 291. Когато въззивното решение е постановено при противоречива практика, Върховният касационен съд:

1. посочва с мотивирано решение практиката в кое от противоречивите решения смята за правилна; в този случай той постановява решение по делото въз основа

на тази практика;

2. когато приеме, че в решенията практиката е неправилна, посочва с мотивирано решение защо е неправилна; в този случай той постановява решение, като тълкува закона въз основа на обстоятелствата по делото;

3. когато приеме, че практиката в противоречивите решения е неприложима към висящия спор, посочва с мотивирано решение защо е неприложима; в този случай той постановява решение, като тълкува закона въз основа на обстоятелствата.

Изчерпателност на основанията

Чл. 322. (1) При иск за развод ищецът трябва да предяви всички основания за дълбокото и непоправимо разстройство на брака. Непосочени основания, настъпили и станали известни на съпруга до приключване на устните състезания, не могат да послужат като основание за предявяване на нов иск за развод.

(2) Всички брачни искове може да се съединяват помежду си. С

тях задължително се предявяват и разглеждат исковите за упражняване на родителските права, личните отношения и издръжката на децата, ползването на семейното жилище, издръжката между съпрузите и фамилното име.

(3) Разпоредбите на ал. 1 и 2 се прилагат и за ответника относно исковите, които той е могъл да предяви.

Закон за съдебната власт, обн., ДВ бр. 64 от 07.08.2007 г., последно изм. и доп., бр. 65 от 11.08.2017 г.

Чл. 124. (1) При противоречива или неправилна практика по тълкуването и прилагането на закона се приема тълкувателно решение от общото събрание на:

1. наказателната, гражданската или търговската колегия във Върховния касационен съд;

2. гражданската и търговската колегии във Върховния касационен съд;

3. (нова – ДВ, бр. 62 от 2016 г., в сила от 9.08.2016 г.) наказателната, гражданската и търговската колегия във Върховния касационен съд;

4. (предишна т. 3 – ДВ, бр. 62 от 2016 г., в сила от 9.08.2016 г.) колегия във Върховния административен съд;

5. (предишна т. 4 – ДВ, бр. 62 от 2016 г., в сила от 9.08.2016 г.) колегиите във Върховния административен съд.

(2) (Доп. – ДВ, бр. 62 от 2016 г., в сила от 9.08.2016 г.) При противоречива или неправилна съдебна практика между Върховния касационен съд и Върховния административен съд общото събрание на съдиите от съответните колегии на двете съдилища, включително командированите, приемат съвместно тълкувателно постановление.

Чл. 130. (1) (Доп. – ДВ, бр. 62 от 2016 г., в сила от 9.08.2016 г.) Тълкувателните решения и тълкувателните постановления се приемат и обявяват в тримесечен срок от постъпване на искането, а при особена правна сложност – до 6 месеца.

(2) Тълкувателните решения и тълкувателните постановления са задължителни за органите на съдебната и изпълнителната власт, за органите на местното самоуправление, както и за всички органи, които издават административни актове.

IV.3. Право на Европейския съюз

Регламент (ЕО) 2201/ 2003 на Съвета относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по брачни дела и делата, свързани с родителска отговорност.

Член 3

Обща компетентност

1. Компетентни да разглеждат дела, свързани с развод, законна раздяла на съпрузите и унищожаване на брака, са съдилищата на държавата – членка,

а) на чиято територия:

- съпрузите имат обичайно местопребиваване, или

- съпрузите са имали последното обичайно местопребиваване, ако един от тях все още живее там, или

- ответникът има обичайно местопребиваване, или

- в случай на обща искова молба и единият от съпрузите има обичайно местопребиваване, или

- ищецът има обичайно местопребиваване, ако той е живял там поне една година непосредствено преди предявяването на иска, или

- ищецът има обичайно местопребиваване, ако е живял там поне шест месеца непосредствено преди предявяването на иска и е гражданин на въпросната държава – членка или, ако се отнася до О. к. или И., има „domicile“ там;

б) чиито граждани са двамата съпрузи, или ако се отнася до О. к. или И., където те имат „domicile“.

Член 8

Обща компетентност

1. Съдилищата на държава – членка са компетентни по делата, свързани с родителската отговорност за детето, ако детето има обичайно местопребиваване в тази държава – членка по времето, когато съдът е сезиран.

2. Параграф 1 се прилага при спазването на условията на членове 9, 10 и 12

Член 12

Пророгация на компетентност

1. Съдилищата на държавите – членки, които са компетентни по силата на член 3 по молбите за развод, законна раздяла и унищожаване на брака са компетентни по всички въпроси, които се отнасят до родителската отговорност, свързани с тази молба, когато:

а) поне единият от съпрузите притежава родителска отговорност за детето;

и

б) компетентността на съдилищата е била изрично или по друг недвусмислен начин приета от съпрузите или от носителите на родителска отговорност, към момента на сезирането на съд, и е във висш интерес на детето.

2. Компетентността по параграф 1 се прекратява когато:

а) решението, с което се допуска или отхвърля молбата за развод, законна раздяла или унищожаване на брака, влезе в сила;

б) в случаите, когато производството по отношение на родителската отговорност е все още висящо към датата по смисъла на буква а), решението по това производство е станало окончателно;

в) производствата по смисъла на букви а) и б) са приключили по друга причина.

3. Съдилищата на държавите – членки също са компетентни по отношение на родителската отговорност в производството, което е различно от това по смисъла на параграф 1, когато:

а) детето има основна връзка с тази държава – членка и особено по силата на факта, че единият от носителите на родителската отговорност има обичайното си местопребиваване в тази държава – членка, или че детето е гражданин на тази държава – членка;

и

б) компетентността на съдилищата е била изрично или по друг недвусмислен начин приета от съпрузите или от носителите на родителска отговорност, към момента на сезирането на съда и е във висш интерес на детето.

V. Мотиви за отправяне на преюдициалното запитване

V.1. Особеност на българското национално право е, че Общото събрание на съдиите от наказателната, гражданската или търговската колегия на Върховния касационен съд, в съответния формат според материята, от кръга на която е поставеният за тълкуване въпрос, могат да издават решения за уеднаквяване на противоречива съдебна практика. Издадените тълкувателни решения са задължителни за всички държавни органи и съдилища, включително за състави на Върховния касационен съд, разрешаващи конкретни правни спорове (чл. 130 ал. 2 ЗСВ).

V.2. Касационното производство по граждански дела в Република България е уредено като двуфазно. В първата фаза се разглежда въпроса дали да се допусне разглеждане на касационната жалба по същество. Съгласно чл. 280 ал. 1 ГПК, касационният състав може да допусне обжалването само по поставен от касатора правен въпрос, който е разрешен във въззивното решение в противоречие с практиката на Върховния касационен съд, който се разрешава противоречиво от съдилищата или който има значение за точното прилагане на закона и развитието на правото. В решението по касационната жалба, преди да разреши конкретния правен спор, с който е сезиран, съставът на Върховния касационен съд дава отговор по въпроса, по който е допуснал касационното обжалване.

V.3. С издадено на 19.02.2010 г. Тълкувателно решение № 1 по тълкувателно дело № 1/ 2009 г., Общото събрание на съдиите от гражданска и търговска колегия на Върховния касационен съд извърши задължително тълкуване на разпоредбите от Гражданския процесуален кодекс за касационното обжалване. Според това тълкуване, постановените по реда на чл. 274 ал. 3 ГПК и чл. 290 ГПК съдебни актове от състави на Върховния касационен съд съставляват задължителна съдебна практика по отношение на разрешенията, дадени в отговор на правния въпрос, по който касационното обжалване е допуснато. Прие се, че тези разрешения обвързват всички други съдилища да тълкуват закона по същия начин, както го е изтълкувал съставът на Върховния касационен съд. Това не важи за другите състави на Върховния касационен съд, които могат да приемат друго тълкуване, в който случай въпросът се отнася за разрешаване до съответното Общо събрание.

V.4. По реда на чл. 274 ал. 3 ГПК състави на Върховния касационен съд са постановили определения по приложението на Регламент (ЕО) 2201/ 2003 и по

конкретно по въпроса, поставен в настоящето производство: Когато българският съд е сезиран с иск за развод от съпрузи, които са български граждани, но имат обичайно местопребиваване в друга държава – членка, а от брака има ненавършили пълнолетие деца, също с обичайно местопребиваване в друга държава – членка, компетентен ли е сезираният съд да реши и въпросите, свързани с родителската отговорност. С определения на ВКС по ч.гр.д. № 647/ 2010 г., III г.о., ч.гр.д. № 4035/ 2014 г., IV г.о., ч.гр.д. № 5551/ 2015 г., III г.о., (последното с позоваване на решение на С. по дело С-656/13) е даден отговор, че правилото за наличие на връзка между обичайното местопребиваване на детето и държавата – членка, в която ще се разглежда спора, „не намира приоритет“. Когато съпрузите са български граждани, компетентният съд по въпросите, свързани с родителската отговорност, се определя по отново по правилата на чл. 3 от Регламента по „силата на привличането“. Това е така, защото при иск за развод между съпрузи, от чиито брак има ненавършили пълнолетие деца, съдът е длъжен служебно да се произнесе по тези въпроси по силата на националното материално и процесуално право.

V.5. Като се позовават на тази (задължителна за тях) съдебна практика, първоинстанционните и въззивните български съдилища прогласяват, че са международно компетентни да разгледат въпросите, свързани с родителска отговорност при предявен пред тях иск за развод от български граждани дори когато детето е с обичайно местопребиваване в чужбина и не са налице условията по чл. 12 от Регламент (ЕО) 2201/ 2003 за пророгация на компетентност.

V.6. Настоящият състав на Върховния касационен съд може да постанови определение в обратния смисъл, но в такъв случай ще се създаде несигурност в правораздавателната система, защото за низовите съдилища ще съществува противоречива практика. Едни от тях ще могат да се позоват на практиката, според която са длъжни при предявен иск за развод, по който са компетентни съгласно чл. 3 пар. 1 б.Б от Регламент (ЕО) 2201/ 2003, да се произнесат и по въпросите, свързани с родителската отговорност, макар да не са налице предпоставките по чл. 12 от Регламент (ЕО) 2201/ 2003 за пророгация на компетентност. Други съдилища ще могат да прекратяват производството по въпросите за родителската отговорност, като също се позоват на задължителна за тях съдебна практика. Така създадената несигурност и неяснота по приложението Регламент (ЕО) 2201/ 2003 няма да може да бъде отстранена чрез отнасяне на въпроса до Общото събрание на съдиите от гражданска колегия на Върховния касационен съд, защото неговият акт би дал задължително за всички в Република България тълкуване. Задължително тълкуване на разпоредби от европейското право обаче е компетентен да даде единствено Съда на Европейския съюз.

VI. Преюдициален въпрос и становище по него

VI.1. Релевантният въпрос, по който настоящата юрисдикция счита за необходимо да поиска преюдициално заключение от Съда на Европейския съюз е „Допуска ли Регламент (ЕО) 2201/2003 г. разглеждането на дела, свързани с родителска отговорност, без да са налице предпоставките по чл. 8 и чл. 12 от

Регламента от съд на държава членка, който е компетентен да разгледа дело за развод по силата на чл. 3 от Регламента, когато националното право на съответната държава членка го задължава служебно да се произнесе по упражняването на родителските права, мерките на лични отношения, издръжката и ползването на семейното жилище заедно с иска за развод?“.

VI.2. Становището на запитващата юрисдикция е, че без да са налице условията по чл. 12 от Регламент (ЕО) 2201/2003 г., компетентният да се произнесе съд по иска за развод между съпрузи – граждани на държавата членка, пред който е предявен искът, не е компетентен и по въпросите за родителската отговорност. По тези въпроси компетентен е единствено съдът по обичайното местопребиваване на детето и обратното не може да бъде прието въз основа на разпоредби от националното право. Правото на Европейския съюз е интегрирано в националните правни системи на държавите членки и има примат, поради което компетентност на националния съд въз основа на собственото му право, което не съответства на Регламента, не може да бъде обосновано.

VII. Основания за разглеждане на преюдициалното запитване по реда на спешното производство

Запитващата юрисдикция счита, че са налице предпоставките по чл. 107 от Процедурния правилник на СЕС. Преюдициалното заключение се иска по въпрос, който засяга интересите на ненавършило пълнолетие дете. На настоящия етап не са събрани доказателства в подкрепа на твърденията на страните, но сами по себе си тези твърдения са показателни за застрашения интерес на детето. Бащата заявява, че майката препятства контактите между него и детето, а майката – че бащата изобщо не търси такъв контакт. В интерес на детето е този спор да бъде разрешен максимално бързо, за да може в рамките на постановени от съда мерки то да осъществява пълноценни отношения и с двамата си родители.